

GRZEGORZ TYLEC*

PRAWO AUTORSKIE W DZIAŁALNOŚCI RELIGIJNEJ

Art. 53 Konstytucji RP¹ deklaruje, że Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu wolność sumienia i religii. Wolność religii obejmuje m.in. wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Jak stwierdza W. Skrzydło „Wolność religii to wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego uznania. Obejmuje ona także wolność uzewnętrznienia swych przekonań religijnych indywidualnie lub grupowo, publicznie lub prywatnie, a także uprawiania kultu i uczestniczenia w obrzędach. Z tym wiąże się prawo posiadania świątyń i innych miejsc kultu. Wolność religii została zatem określona w sposób bardzo szeroki, uwzględniający wszystkie aspekty jej przejawiania. Dotyczy ona jednostek, które wybrały określoną religię, wyznają ją i uczestniczą w praktykach”².

* Dr hab., Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Droga Męczenników Majdanka 70, 20-325 Lublin, e-mail: grzegorztylec@kul.pl

¹ Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

² Wiesław Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz* (Warszawa: Wolters Kluwer Business, 2013), Lex/el, komentarz do art. 53.

Tak rozumiana wolność religii może w pewnych sytuacjach podlegać ograniczeniom wynikającym z potrzeby ochrony praw autorskich i pokrewnych³ podmiotów będących twórcami, różnego rodzaju utworów wykorzystywanych przy wykonywaniu praktyk religijnych. Celem niniejszego opracowania jest odpowiedź na pytanie: w jakich sytuacjach regulacje prawa autorskiego mogą ograniczać wolność wyznawania religii i sprawowania kultu religijnego, w jakich zaś ogólne zasady prawa autorskiego doznają wyjątku na rzecz użytku utworów w celach religijnych.

PRAWO AUTORSKIE JAKO OGRANICZENIE DLA WOLNOŚCI UZEWNĘTRZNIANIA RELIGII

W pierwszej kolejności zauważyć należy, że mimo tego, że Konstytucja RP w art. 53 ust 1 deklaruje zasadę wolności sumienia i religii to ustęp 5 tego artykułu przewiduje możliwość jej ograniczenia, przepis ten stwierdza że „wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób⁴. Podobne regulacje odnajdziemy w art. 3 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁵, który stanowi, że „uzewnętrznianie indywidualnie lub zbiorowo swojej religii lub przekonań może podlegać jedynie ograniczeniom ustawowym koniecznym do ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób”.

Należy zwrócić w tym miejscu uwagę, że wolność religijna powinna być postrzegana jako wolność *sensu stricte* co oznacza, że po stronie władz publicznych powstaje jedynie charakterystyczny dla wolności zakaz ingerowania w nie. W prawie konstytucyjnym „wolność” pojmo-

³ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn. Dz.U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 z późn. zm.), dalej: pr. aut.

⁴ Zob. Wiesław Śniecikowski, „Prawo osób wierzących do uzewnętrzniania religii”, *Przegląd Prawa Publicznego* 4 (2016): 45–63.

⁵ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 z późn. zm.)

wana jest jako swoboda zachowania podmiotu prawa. Wolność traktowana jest jako wartość przyrodzona i niezbywalna, która może być realizowana stosownie od woli podmiotu uprawnionego. Akt normatywny, który gwarantuje istnienie danej wolności, ma charakter jedynie deklaracyjny, a nie konstytutywny. Wolność przedstawić można jako naturalną sferę działań człowieka w której realizowane są akty jego wolnej woli, które są indyferentne prawnie. Po stronie innych podmiotów istnieje zakaz ingerencji w ową sferę lub ograniczenie tych ingerencji do sytuacji wyjątkowych. Rolą państwa jest więc jedynie zagwarantowanie wolności, a nie udzielenie zezwolenia na jej realizację⁶. Art. 31 ust 3 Konstytucji stanowi, że „ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.”

W podobny do opisanego w treści art. 53 Konstytucji sposób uregulowana jest kwestia wolności religii i jej ograniczeń w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁷. Art. 9 ust 1 Konwencji stanowi, że „każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne” W ustępie drugim stwierdzono, że wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

⁶ Zob. na ten temat Bogusław Banaszak, „Ogólne wiadomości o prawach człowieka”, w: *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. Bogusław Banaszak, Artur Preisner (Warszawa: C.H. Beck, 2002), 18; Leszek Wiśniewski, „Prawo a wolność człowieka – pojęcie i konstrukcja prawna” w: *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. Leszek Wiśniewski (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1997), 58.

⁷ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)

Wolność religijna musi być więc w pewnych koniecznych wypadkach ograniczona. Ocena, czy środki podjęte na poziomie krajowym, stanowiące ingerencję w wolność opisaną w art. 9 Konwencji są co do zasady uzasadnione i proporcjonalne, może być w pewnych sytuacjach trudna. Trybunał w Strasburgu może nie być organem odpowiednim do oceny ustaleń krajowych. W konsekwencji może on dopuścić pewien „margines oceny”, przynależny krajowym organom orzekającym w tej kwestii.

Z treści art. 12 ust 1 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania wynika, że duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych, ustanowione według przepisów prawa wewnętrznego kościoła lub innego związku wyznaniowego, korzystają z praw i podlegają obowiązkom na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego (...). Ustęp 3 wskazanej normy prawnej stanowi, że uprawnienia i obowiązki osób duchownych w myśl prawa państwowego określają odrębne ustawy.

Z poczynionych wywodów wynika więc, że prawo autorskie może być traktowane jako ustawowe ograniczenie wolności religii ustanowione w celu ochrony praw innych osób oraz, że duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych zobowiązani są na równi z innymi obywatelami respektować regulacje prawne w zakresie prawa autorskiego, także gdy związane jest to z czynnościami kultu religijnego.

Powyższy wniosek dotyczący obowiązku respektowania w działalności kościelnej regulacji prawnoautorskich wyprowadzić można także z analizy regulacji prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego. Stolica Apostolska jest stroną Konwencji berneńskiej z dnia 9 września 1886 r. – ratyfikowała tę Konwencję w dniu 12 września 1935 r. w wersji redakcji rzymskiej z 1928 r., a od 24 kwietnia 1975 r. jest wśród stron Konwencji w wersji paryskiej⁸. Stolica Apostolska ratyfikowała także dotyczącą prawa autorskiego Konwencję Powszechną z 1952 r.⁹

⁸ Konwencja o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r. Polska jest związana aktem paryskim. Akt paryski Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych, sporządzony w Paryżu 24 lipca 1971 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474, zał.).

⁹ Powszechna konwencja o prawie autorskim zrewidowana w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz.U. z 1978 r. Nr 8, poz. 28, zał.).

Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania w art. 3 ust. 1 wskazuje na zakres korzystania z wolności sumienia i wyznania, w ustawie wskazane są m.in. uprawnienia do: uczestniczenia w czynnościach i obrzędach religijnych, wypełniania obowiązków religijnych (art. 2 pkt 2); prawo do głoszenia swojej religii lub przekonań (art. 2 pkt 3); korzystania ze źródeł informacji na temat religii (art. 2 pkt 7); wytwarzania i nabywania przedmiotów potrzebnych do celów kultu i praktyk religijnych oraz korzystania z nich (art. 2 pkt 8); wytwarzania, nabywania i posiadania artykułów potrzebnych do przestrzegania reguł religijnych (art. 2 pkt 9).

Jak wynika z poczynionych wyżej rozważań, opisany powyżej zakres korzystania z wolności religijnej zagwarantowanej w przepisach Konstytucji oraz ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, podlegał będzie ograniczeniom wynikającym z ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

Ograniczenia eksploatacji utworów o tematyce religijnej wynikające z przepisów prawa autorskiego będą pojawiały się w następujących sytuacjach: dokonywania tłumaczeń niepodlegających ochronie prawnej tekstów religijnych np. tłumaczenie Pisma Świętego¹⁰; dokonywania opracowania tychże tekstów, publikacji wydań krytycznych i naukowych tekstów religijnych, do których czas ochrony wygaś (art. 99² pr. aut.); eksploatacji kościelnych aktów prawnych, ksiąg liturgicznych, modlitw, piosenek religijnych (ich przedruk, tłumaczenie, publikacja w Internecie itp.); eksploatacji praw pokrewnych do artystycznych wykonań (świadczenia artystów wykonawców – organista, kantor, chór), którzy wykonują utwory podczas nabożeństw, spotkań modlitewnych itp.¹¹; rozpowszechniania utworów plastycznych i architektonicznych o tematyce religijnej.

¹⁰ Art. 2 ust 1 pr. aut. stanowi: „Opracowanie cudzego utworu, w szczególności tłumaczenie, przeróbka, adaptacja, jest przedmiotem prawa autorskiego bez uszczerbku dla prawa do utworu pierwotnego (...)”.

¹¹ Por. szerzej na temat ochrony prawnoautorskiej muzyki liturgicznej i kościelnej: Grzegorz Tylec, „Muzyka w Kościele a prawo autorskie”, *Themis Polska Nova* 2 (2013): 152 i nn. .

OBOWIĄZEK POSZANOWANIA PRAW AUTORSKICH WYNIKAJĄCY
Z PRAWA KANONICZNEGO

W nauce prawa kanonicznego już w latach siedemdziesiątych XX wieku postulowano rozpoczęcie prac nad stworzeniem ogólnokościelnego prawa autorskiego¹². Jediną normą prawną odnoszącą się do ochrony praw autorskich znajdującą się w powszechnym prawodawstwie Kościoła katolickiego jest kanon 666 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r.¹³, który stanowi w paragrafie pierwszym, że „dzieło intelektualne autora jest pod ochroną prawną, zarówno gdy tworzy jego uprawnienia osobiste, jak też jako źródło praw dziedzicznych”. Paragraf 3 tego przepisu odsyła następnie do stosowania w tym zakresie prawa partykularnego kościoła i ustawodawstwa świeckiego. Wobec luki w systemie prawnym Kościoła łacińskiego kanon ten nabiera szczególnego znaczenia, gdyż – biorąc pod uwagę zasady interpretacji prawa, które odsyłają do całego prawodawstwa Kościoła, a nie tylko w obrębie jednego Kodeksu – stanowi wskazówkę do uregulowania kwestii ochrony praw autorskich także w Kościele łacińskim¹⁴. Z mocy wskazanych wyżej przepisów obowiązująca ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r. wraz z aktami wykonawczymi, w zakresie w jakim nie jest ona sprzeczna z normami prawa kanonicznego, może być stosowana przed sądami kościelnymi w Polsce.

Jak wynika z treści art. 5 pr. aut., przepisy polskiej ustawy stosuje się do utworów, których twórca lub współtwórca jest obywatelem polskim, lub których twórca jest obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA). Obywatelstwo jednego z krajów członkowskich Unii jest więc w zakresie ochrony prawa autorskiego zrównane z obywatelstwem polskim (zasada asymilacji). O stosowaniu polskiej

¹² Tamże, 154.

¹³ Codex Canonicum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Joannis Paulii PP. II promulgatus, AAS 82 (1990) s. 1033–1363, dalej: CCE.

¹⁴ Leszek Adamowicz, „Zobowiązania Kościoła Katolickiego w zakresie ochrony praw autorskich”, w: *Przesłanie chrześcijańskie a mass media. Aspekty prawnokanoniczne*, red. Adam Kaczor (Lublin: WPPKiA KUL, 2000), 51.

ustawy autorskiej do dzieł obcego pochodzenia rozstrzygają okoliczności związane z pierwszą publikacją utworu.

W myśl art. 6 ust. 1 pr. aut. utworem opublikowanym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został zwielokrotniony, i którego egzemplarze zostały udostępnione publicznie. Za wystarczające dla wywołania skutków prawnych związanych z opublikowaniem będzie udostępnienie jego egzemplarzy w Polsce. Podstawą powstania ochrony prawnej w myśl prawa polskiego jest publikacja utworu po raz pierwszy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, albo równocześnie na tym terytorium i za granicą, lub opublikowanie go po raz pierwszy w języku polskim. Opublikowaniem równoczesnym utworu, o którym mowa w art. 5 pkt 2 pr. aut., jest opublikowanie utworu za granicą w okresie trzydziestu dni od jego pierwszej publikacji na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹⁵. Polską ustawę autorską stosuje się także do utworów, które są chronione na podstawie umów międzynarodowych, w zakresie, w jakim ich ochrona wynika z tych umów. Wyrażona zasada zrównuje zatem autorów obcych z twórcami polskimi w granicach zasady asymilacji wynikającej z postanowień tych umów. Do najważniejszych konwencji dotyczących regulacji prawnoautorskiej, którymi związana jest Polska zaliczyć należy Konwencję berneńską z 1886 r. o ochronie dzieł literackich i artystycznych¹⁶, Konwencję powszechną z 1952 roku¹⁷ oraz porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS – *Related Aspects of Intellectual Property Rights*)¹⁸.

Zgodnie z kanonem 1491 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹⁹ i kanonem 1149 CCE w przypadku złamania praw podlegających ochro-

¹⁵ Zob. art. 6 pkt 2 pr. aut.

¹⁶ Akt Paryski Konwencji Berneńskiej (Dz.U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474, zał.). Konwencja berneńska była wielokrotnie nowelizowana. Polska należy do niej od 1920 r. Od roku 1994 jest związana jej tekstem paryskim z roku 1971.

¹⁷ Konwencja powszechna o prawie autorskim z roku 1952 r. (Dz.U. z 1978 r. Nr 8, poz. 28, zał.) w stosunku do Polski weszła w życie w roku 1977.

¹⁸ Oświadczenie rządowe z dnia 31 lipca 1995 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), (Dz.U. Nr 98, poz. 484).

¹⁹ Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulii PP. II promulgatus, AAS 75 (1983) pars II, s. 1–317, dalej: CIC.

nie prawa kanonicznego można wnieść skargę przed sąd kościelny. Prawo do skargi przed sądem kościelnym ma zasadniczo każdy, zarówno ochrzczony, jak i nieochrzczony, zgodnie z kanonem 1476 CIC oraz kanonem 1134 CCE. Zniesienie ograniczeń prawa do skargi umożliwiło wnoszenie skarg z tytułu naruszenia praw autorskich również chrześcijanom obrządków niekatolickich oraz nieochrzczonym, jednak tylko wówczas, gdy Kościół ma w przypadku takiej skargi interes prawny. Teoretycznie także prawnik kościelny jako strona urzędowa mógłby wnieść skargę w przypadku ewidentnego i ciężkiego naruszenia praw autorskich.

Art. 824–830 CIC określają szczególne wymogi jakie muszą być spełnione, aby mogło dojść do wydania określonych w tych przepisach materiałów religijnych. Wskazana regulacja prawna dotyczy m.in. obowiązku uzyskiwania zgody Stolicy Apostolskiej, Konferencji Episkopatu lub ordynariusza miejsca na wydanie: Ksiąg Pisma Świętego, ich tłumaczeń na języki narodowe, ksiąg liturgicznych, modlitewników, katechizmu i pism służących do katechizacji, zborów dekretów albo aktów prawnych, a także pism uznanych za szczególnie dotyczące religii. Z art. 830 §1 CIC wynika, że „Przy zachowaniu prawa każdego ordynariusza miejsca do powierzania oceny książek osobom przez niego zatwierdzonym, Konferencja Episkopatu może sporządzić listę cenzorów odznaczających się odpowiednią wiedzą oraz zdrową nauką i roztropnością, aby byli do dyspozycji kurii diecezjalnych, albo ustanowić komisję cenzorów, z którą mogliby się konsultować ordynariusze miejsca”. Art. 830 §2 CIC precyzuje, że „cenzor w wypełnianiu swojej funkcji winien mieć na uwadze tylko naukę Kościoła o wierze i obyczajach, przedstawianą przez Nauczycielski Urząd Kościoła”. Z kanonu 830 §2 CIC można wyprowadzić więc wniosek, iż uregulowany tam obowiązek względu cenzora na „naukę Kościoła o obyczajach” powinien przejawiać się m.in. także w kontroli tego czy oceniane przez niego materiały nie zostały sporządzone z naruszeniem regulacji prawa autorskiego.

EKSPLOATACJA UTWORÓW PODCZAS CEREMONII RELIGIJNYCH

Przepisem prawa autorskiego, który wprost odnosi się do wykorzystania utworów w celach religijnych jest art. 31 pr. aut., który stanowi, że „wolno

korzystać z utworów podczas ceremonii religijnych oraz oficjalnych uroczystości organizowanych przez władze publiczne, jeżeli nie łączy się z tym osiągnięcie pośrednio lub bezpośrednio korzyści majątkowej”. W praktyce utworami podlegającymi wykonaniu podczas ceremonii religijnych będą m.in. twory literackie, muzyczne i słowno–muzyczne²⁰. Zgodnie z art. 100 pr. aut. przepis ten należy stosować także do wykonywania praw do wszystkich chronionych ustawą kategorii praw pokrewnych. Opisowany art. 31 pr. aut umiejscowiony jest w rozdziale III ustawy zatytułowanym „Dozwolony użytek chronionych utworów”. Przepis ten wprowadza bowiem wyjątek od ogólnej reguły prawa autorskiego, zgodnie z którą prawo do decydowania o publicznym wykonaniu utworu należy wyłącznie do twórcy utworu lub jego następców prawnych. Art. 31 ust. 1 pr. aut. stanowi wdrożenie do polskiego porządku prawnego wyjątku przewidzianego w art. 5 ust. 3 lit. g dyrektywy 2001/29/WE²¹. Analizowany przepis prawa autorskiego wskazuje na sytuację, w której wolno będzie eksploatować utwory bez konieczności uzyskania zgody podmiotów uprawnionych z tytułu praw autorskich i wypłaty im z tego tytułu wynagrodzenia autorskiego. Do chwili wejścia w życie nowelizacji prawa autorskiego z dnia 11 września 2015 r.²² art. 31 ust. 1 pr. aut. dotyczył jedynie utworów opublikowanych²³. Jak czytamy w uzasadnieniu projektu ustawy z dnia 11 września 2015 r. nowelizacja art. 31 ust. 1 pr. aut. stanowi wdrożenie wyjątku przewidzianego w art. 5 ust. 3 lit. g dyrektywy 2001/29/WE w pełnym zakresie. „Ponieważ powyższy przepis dyrektywy nie

²⁰ Janusz Barta, Monika Czajkowska–Dąbrowska, Zbigniew Ćwiakalski, Ryszard Markiewicz, Elżbieta Traple, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, wyd. 2 (Warszawa: Dom Wydawniczy ABC, 2001), 208.

²¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Nr 2001/29 z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym, tekst polski w: Janusz Barta, Ryszard Markiewicz, *Prawo autorskie, umowy międzynarodowe i prawo Unii Europejskiej*, t. II, (Warszawa: Dom Wydawniczy ABC, 2005).

²² Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych (Dz.U. z 2015 r., poz. 1639), weszła w życie 20 listopada 2015 r. z wyjątkiem art. 1 pkt 19, 21, 24, 25.

²³ Zgodnie z art. 6 ust 1 pr. aut. utworem opublikowanym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został zwielokrotniony i którego egzemplarze zostały udostępnione publicznie.

wprowadza obowiązek korzystania z «rozpowszechnionych utworów», wymóg ten został również wykreślony z projektowanego art. 31 ust. 1 pr. aut. Oznacza to, że w ramach ceremonii religijnych oraz oficjalnych uroczystości organizowanych przez władze publiczne możliwe będzie korzystanie z utworów, które nie zostały przedtem w żaden sposób udostępnione publicznie. Przedmiotowa zmiana umożliwi np. wykonywanie pieśni religijnych lub patriotycznych, które w wyniku działań cenzury nie zostały rozpowszechnione²⁴.

Art. 31 może mieć zastosowanie tylko wtedy, gdy wykonanie odbywa się podczas jednego z wydarzeń wyraźnie wyliczonych w treści przepisu, to jest podczas: ceremonii religijnych, imprez szkolnych i akademickich lub oficjalnych uroczystości państwowych. W związku z powyższym licencja ustawowa określona w art. 31 nie będzie miała zastosowania do imprez innego typu jak np. imprez reklamowych, promocyjnych, wyborczych, czy różnego rodzaju festynów, koncertów, festiwali, konkursów wokalnie-instrumentalnych organizowanych zazwyczaj w celach rozrywkowych, nawet jeśli wstęp na nie jest wolny, a organizatorzy nie osiągają korzyści majątkowej.

Art. 31 ust 1 pr. aut dotyczy wszelkich form korzystania z utworów o ile jest on dokonywany m.in. podczas ceremonii religijnych. W ustawie o pr. aut. brak jest definicji pojęcia „ceremonii religijnej”. Przed nowelizacją ustawy o prawie autorskim dokonaną ustawą z dnia 1 kwietnia 2004 r.²⁵, w treści art. 31 była mowa o „wykonywaniu utworów (...) związanych ze sprawowaniem kultu religijnego (...)”. W uzasadnieniu do ustawy z dnia 1 kwietnia 2004 r. nowelizującej art. 31 pr. aut. czytamy, że „uściślono dotychczasowy art. 31 ustawy. Zakresem znowelizowanego przepisu objęto ceremonie religijne, imprezy szkolne i akademickie oraz uroczystości państwowe, jeżeli nie łączą się z nimi pośrednie lub bezpośrednie osiągnięcie korzyści

²⁴ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych, druk sejmowy nr 3449, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3449> [dostęp: 15.12.2016].

²⁵ Ustawa z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. Nr 91, poz. 869).

oraz artyści wykonawcy nie otrzymują wynagrodzenia²⁶. E. Traple komentując tę zmianę stwierdziła, że: „wyjątek od prawa publicznego wykonania dotyczy obecnie, inaczej niż przed nowelizacją z dnia 1 kwietnia 2004 r., wszystkich rodzajów utworów, przy czym zakres wykorzystania ograniczono obecnie do ceremonii religijnych, imprez szkolnych i akademickich oraz oficjalnych uroczystości państwowych. Regulacja obowiązująca przed nowelizacją z dnia 1 kwietnia 2004 r. nie przewidywała takiego ograniczenia, decydującą rolę przypisując nienastawionej na dochód organizacji imprezy i jedynie przykładowo wyliczając imprezy, których wyjątek może dotyczyć²⁷”.

W piśmiennictwie pojęcie ceremonii religijnych definiuje się jako „wydarzenia związane z uroczystościami religijnymi, sprawowaniem obrzędów religijnych (dotyczy to wykonywania utworów przez wiernych, jak i zaproszonych artystów wykonawców, np. podczas modlitwy, mszy, pielgrzymki, ceremonii pogrzebu, ślubu, ale już nie podczas wesela; zarówno w miejscach tradycyjnie przeznaczonych do sprawowania kultu, tj. w kościołach, bazylikach, jak i poza nimi, np. w trakcie procesji)²⁸. Dozwolone korzystanie z utworów nie mieści się w pojęciu użytku w ramach ceremonii religijnej, gdy dotyczy wydarzenia o charakterze modlitewnym lub religijnym niemającego charakteru ceremonii pojmowanej wąsko (jako rodzaj obrzędu o charakterze ukształtowanym tradycją lub wewnętrznymi przepisami danego kościoła lub związku religijnego).

Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania nie posługuje się pojęciem „ceremonii religijnej”. Wyrażanie gwarantowanej w cytowanej ustawie wolności religii nazywane jest pojęciem „uprawiania kultu i praktyk religijnych”, art. 4 ust. 1 wskazanej ustawy posługuje się pojęciem „uzewnętrznianie indywidualnie lub zbiorowo swojej

²⁶ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych, druk sejmowy nr 3449.

²⁷ Elżbieta Traple, w: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Janusz Barta (red.), Ryszard Markiewicz (red.), Monika Czajkowska-Dąbrowska, Zbigniew Ćwiąkałski, Krzysztof Felchner, Elżbieta Traple, wyd. V (Warszawa: Wolters Kluwer, 2011), Lex/el, komentarz do art. 31.

²⁸ Sybilla Stanisławska-Kloc, w: *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. Damian Flisak, (Warszawa: Wolters Kluwer, 2014), Lex/el, komentarz do art. 31.

religii lub przekonań”. W definicji słownikowej stwierdzono, że pojęcie „ceremonia” oznacza „oficjalną uroczystość lub obrzęd przebiegające według ustalonego planu lub rytuału oraz czynność wykonywaną z powagą i dbałością o zachowanie konwenansów”²⁹. W opracowaniach z zakresu antropologii kultury czytamy, że ceremonia to termin z obszaru nauk o kulturze, związany z takimi pojęciami jak rytuał i obrzęd. Cechą charakterystyczną ceremonii jest jej skrajne skonwencjonalizowanie i przeprowadzenie w jej ramach pewnego rytuału lub obrzędu. Ceremonia koncentruje się wokół warstwy performatywnej – istotny jest wygląd uczestników, oprawa, okazałość dekoracji, odpowiednie gesty, wyważone słowa, ogólna elegancja itp.³⁰ Z przedstawionych rozważań wynika więc, że swoboda korzystania z utworów opisana w art. 31 ust 1 pr. aut. nie dotyczy wszelkich form realizacji wolności religijnej, a jedynie wąskiego jej wycinka ograniczonego do „sformalizowanych”, oficjalnie usankcjonowanych rytuałów lub obrzędów.

W piśmiennictwie stwierdzono, że jedyną przesłanką zastosowania art. 31 pr. aut. jest takie wykonywanie utworu, z którym nie łączy się osiąganie korzyści majątkowych. Nie jest uzasadnione stawianie dodatkowych warunków w postaci np. okazjonalnego wykonywania utworów³¹. Art. 31 pr. aut. nie stawia wymagania, aby artyści wykonawcy nie pobierali za wykonanie honorarium, przepis wyłącza natomiast możliwość pobierania wynagrodzenia przez artystów wykonawców z tytułu eksploatacji ich praw pokrewnych. Dozwolone publiczne wykonanie nie może łączyć się z osiąganiem korzyści majątkowych zarówno przez organizatora imprezy, jak i przez osoby trzecie³².

W świetle regulacji art. 31 ust. 1 pr. aut. powinna być rozważana m.in. kwestia eksploatacji dzieł muzyki liturgicznej. Muzyka kościelna

²⁹ Słownik języka polskiego, hasło: ceremonia, Polskie Wydawnictwo Naukowe 2017, <http://sjp.pwn.pl/sjp/ceremonia;2553183>, [dostęp: 15.12.2016].

³⁰ Por. Wojciech Józef Burszta, *Antropologia kultury* (Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, 1998), 30 i nn.

³¹ Zob. Piotr Sadowski, „Dozwolony użytek publiczny z art. 31 prawa autorskiego”, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 2 (2004): 16.

³² Zob. Janusz Barta, Ryszard Markiewicz, Monika Czajkowska–Dąbrowska, Zbigniew Ćwiąkański, Elżbieta Traple, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, wyd. 2 (Warszawa: Zakamycze, 2001), 209.

jest to muzyka przeznaczona dla oprawy liturgicznej i pozaliturgicznej nabożeństwa. W przeciwieństwie do muzyki sakralnej rozwijającej się także w przestrzeni świeckiej, muzyka kościelna podlega przepisom kościelnym i jako muzyka liturgiczna związana jest najściślej z liturgią³³. Nie ma wątpliwości co do tego, że koncerty muzyki liturgicznej organizowane poza nabożeństwami, w kościołach należy traktować w świetle prawa autorskiego tak jak każdy inny koncert muzyki świeckiej, który odbywa się np. w filharmonii³⁴.

PRAWO PRZEDRUKU ARTYKUŁÓW NA TEMATY RELIGIJNE

Kolejną regulacją prawną zawartą w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych, która wprost dotyczy treści religijnych jest art. 25 ust. 1 pkt b pr. aut. Przepis ten stanowi, że „wolno rozpowszechniać w celach informacyjnych w prasie, radiu i telewizji już rozpowszechnione: (...) artykuły na aktualne tematy polityczne, gospodarcze lub religijne, chyba że zostało wyraźnie zastrzeżone, że ich dalsze rozpowszechnianie jest zabronione (...). Jak wynika z art. 25 ust. 2 pr. aut. za korzystanie z utworów, o których mowa w ust. 1 pkt 1 lit. b twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia. Prawo przedruku polegać może także na sporządzaniu i rozpowszechnianiu krótkich wyciągów ze sprawozdań i artykułów na tematy polityczne, gospodarcze lub religijne (art. 25 ust. 1 pkt 2 pr. aut.).

Celem licencji ustawowej zawartej w art. 25 pr. aut. jest umożliwienie realizacji przez prasę, radio i telewizję ich funkcji informacyjnej, i ograniczenie w tym zakresie monopolu autorskiego podmiotów uprawnionych z tytułu praw autorskich. Legalny przedruk prasowy wskazanych materiałów musi się odbywać w celach informacyjnych. Bezwzględne autorskie prawo majątkowe z mocy licencji ustawowej określonej w komentowanym przepisie ulega więc ograniczeniom ze

³³ Zob. Tylec, „Muzyka w Kościele”, 153; zob. także Zdzisław Bernat, Ireneusz Pawlak, „Śpiew i muzyka kościelna”, w: *Liturgika ogólna*, red. Franciszek Blachnicki (Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 1973), 139–169.

³⁴ Tylec, „Muzyka w Kościele”, 153.

względu na interes publiczny przejawiający się w szybkim i szerokim dostępie do informacji m.in w zakresie dostępu do artykułów na tematy religijne. „Koniecznym warunkiem legalności przedruku jest zachowanie integralności przejmowanego dzieła. (...) Korzystanie z utworów w granicach dozwolonego użytku, w tym również w granicach prawa przedruku, może odbywać się pod warunkiem wymienienia twórcy i źródła (art. 34 pr. aut.)”³⁵. Jak wynika z ustępu 2 art. 25 pr. aut. za dokonanie przedruku utworów, o których mowa w art. 25 ust. 1 pkt 1 lit. b i c (które jako takie może nastąpić bez konieczności uzyskania zgody podmiotu uprawnionego z tytułu praw autorskich) twórcy (lub jego następcom prawnym) przysługuje prawo do wynagrodzenia.

KORZYSTANIE Z PRZEMÓWIEŃ I KAZAŃ NA TEMATY RELIGIJNE

Duże znaczenie dla korzystania z utworów o tematyce religijnej będzie miał także art. 26¹ pr. aut. który stanowi, że „Wolno korzystać w granicach uzasadnionych celem informacji z przemówień politycznych i mów wygłoszonych na publicznych rozprawach, a także fragmentów publicznych wystąpień, wykładów oraz kazań. Przepis nie upoważnia do publikacji zbiorów tego rodzaju utworów”. Utworami o tematyce religijnej mogą być wymienione w treści tego artykułu „publiczne wystąpienia” – homilie, rekolekcje, katechezy itp. oraz „kazania”. Prawo do rozpowszechniania wskazanych utworów dotyczy sytuacji gdy odbywa się to w celach informacyjnych, a więc w większości sytuacji związane będzie z działalnością prasy. Treść art. 26¹ pr. aut. zakres użytku ogranicza do mów wygłoszonych na zebraniach publicznych. Przemowa będzie miała charakter publiczny o ile dostęp do miejsca gdzie jest wygłaszana jest otwarty, tzn. każdy ma prawo w nim uczestniczyć, nie mają tu znaczenia ograniczenia w postaci rozmiarów sali czy zakupu biletu wstępu.

³⁵ Janusz Barta, Ryszard Markiewicz, „Dla tych, co żyją z cudzych tekstów”, *Rzeczpospolita* 11 (1996): 20.

SAKRALNE DZIEŁA PLASTYCZNE

Z kwestią eksploatacji sakralnych dzieł plastycznych podlegających ochronie prawnoautorskiej związana jest treść art. 32 ust. 1 pr. aut., który stanowi, że „właściciel egzemplarza utworu plastycznego może go wystawiać publicznie, jeżeli nie łączy się z tym osiągnięcie korzyści majątkowych”. Licencja z art. 32 ust. 1 pr. aut. oparta jest na jednej z podstawowych zasad prawa autorskiego wyartykułowanej w treści art. 52 ust. 1 pr. aut., zgodnie z którą „Jeżeli umowa nie stanowi inaczej, przeniesienie własności egzemplarza utworu nie powoduje przejścia autorskich praw majątkowych do utworu”. Zgodnie z tą regułą nabywca egzemplarza utworu plastycznego (czyli osoba która zawarła umowę kupna obrazu olejnego, grafiki, rzeźby itp.) stała się jedynie właścicielem rzeczy ruchomej, w której utwór został inkorporowany. Nabywca, przez fakt nabycia prawa własności nośnika utworu, nie nabywa praw autorskich do utworu. Samo zapoznawanie się z utworem (np. patrzenie na dzieło plastyczne) nie jest wkroczeniem w monopol autora. Sfera ta nie jest objęta prawem zakazowym twórcy. „Dopiero, np. utrwalenie, czy zwielokrotnienie takiego utworu stanowi korzystanie z niego w rozumieniu ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych”³⁶. W odniesieniu do dzieła plastycznego wkroczeniem w sferę autorskich praw majątkowych będzie jego publiczne wystawienie. Przedmioty sztuki sakralnej jak obrazy, elementy wystroju wnętrza kościoła, witraże, ornaty itp. podlegają publicznemu wystawieniu o jakim mowa w art. 32 ust. 1 pr. aut. Przepis ten zezwala właścicielowi egzemplarza utworu plastycznego na ingerencję w sferę wyłącznych majątkowych praw autorskich uprawnionego jedynie w zakresie publicznego wystawienia tegoż egzemplarza utworu, co może nastąpić bez uzyskania zgody twórcy dzieła plastycznego oraz bez konieczności zapłaty mu wynagrodzenia, o ile nie łączy się z tym faktem osiągnięcie korzyści majątkowych.

Kwestie eksploatacji dzieł plastycznych i architektonicznych o tematyce religijnej, wystawionych na stałe na ogólnie dostępnych

³⁶ Jakub Chwalba, „Korzystanie z programów peer-to-peer a dozwolony użytek prywatny w prawie autorskim”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 2 (2008): 18.

drogach, ulicach, placach lub w ogrodach reguluje art. 33 pkt 1 pr. aut. Przepis ten zezwala na dokonanie rozpowszechnienia tego rodzaju utworów nawet gdy odbywa się to w celach komercyjnych. Rozpowszechnianie utworów w opisanej sytuacji może mieć miejsce jednak „nie do tego samego użytku”. Przez rozpowszechnianie w świetle definicji z art. 6 pkt 3 pr. aut. rozumieć należy każde publiczne udostępnianie utworu w jakikolwiek sposób, które odbywa się za zgodą twórcy (będzie to więc np. wydanie utworu drukiem, jego utrwalenie i wyemitowanie w telewizji, wystawienie, umieszczenie na stronie www itd.). Przez pojęcie „ogólnie dostępnych” dróg, ulic, placów lub ogrodów rozumieć należy miejsca w otwartej przestrzeni dostępne dla wzroku przechodniów. Nie będą objęte użytkowaniem określonym w treści analizowanego przepisu utwory znajdujące się we wnętrzu kościoła lub niedostępnym dla każdej osoby ogrodzie klasztornym.

PODSUMOWANIE

Jak wynika z powyżej poczynionych rozważań, prawo autorskie w istotnym zakresie ogranicza wolność uzewnętrzniania religii, jego przepisy wprost odnoszą się do kwestii eksploataowania dzieł muzyki kościelnej, literatury, sztuki plastycznej czy architektonicznej o charakterze religijnym. Jedynie w kilku wyraźnie opisanych w treści ustawy sytuacjach ustawodawca zdecydował się poczynić wyjątek od ogólnej zasady jaką jest ochrona praw twórcy na rzecz powszechnego użytku dzieł w celu religijnym. Taka sytuacja nakłada na instytucje kościelne, a także na wiernych eksploatujących utwory w celach religijnych obowiązek respektowania uprawnień twórców zagwarantowanych ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych. W większości przypadków, poza opisanymi w niniejszym opracowaniu wyjątkami, ochrona utworów o tematyce religijnej będzie wyglądała tak samo jak innych kategorii dzieł.

BIBLIOGRAFIA

- Adamowicz, Leszek. „Zobowiązania Kościoła Katolickiego w zakresie ochrony praw autorskich”. W: *Przesłanie chrześcijańskie a mass media. Aspekty prawnokanoniczne*, red. Adam Kaczor. Lublin: WPPKiA KUL, 2000.
- Barta, Janusz, Monika Czajkowska–Dąbrowska, Zbigniew Ćwiąkałski, Ryszard Markiewicz, Elżbieta Traple. *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, wyd. 2. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC, 2001.
- Barta, Janusz (red.), Monika Czajkowska–Dąbrowska, Zbigniew Ćwiąkałski, Ryszard Markiewicz (red.), Krzysztof Felchner, Elżbieta Traple. *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, wyd. V. Warszawa: Wolters Kluwer, 2011.
- Barta, Janusz, Ryszard Markiewicz, „Dla tych, co żyją z cudzych tekstów”, *Rzeczpospolita* 11 (1996): 20.
- Burszta, Wojciech Józef. *Antropologia kultury*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, 1998.
- Chwalba, Jakub. „Korzystanie z programów peer-to-peer a dozwolony użytek prywatny w prawie autorskim”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 2 (2008): 18–53.
- Sadowski, Piotr. „Dozwolony użytek publiczny z art. 31 prawa autorskiego”. *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 2 (2004): 16–26.
- Skrzydło, Wiesław. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Business, 2013.
- Stanisławska–Kloc, Sybilla. W: *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. Damian Flisak. Warszawa: Wolters Kluwer, 2014.
- Tylec, Grzegorz. „Muzyka w Kościele a prawo autorskie”. *Themis Polska Nova* 2 (2013): 152–167.

COPYRIGHT IN RELIGIOUS ACTIVITIES

Summary

The article concerns the problems of copyright protection of religious works. Problems that were presented in the article are: restriction of religious freedom under the copyright law, copyright protection in the light of canon law, the ability of religious works for copyright protection, the interpretation

of Article 31 of the Law on Copyright and Related Rights regarding fair use works as part of religious ceremonies, the right to reprint articles on religious topics, exploitation of speech and sermons presented at public meetings and exposure to public view works of art and architecture on religious themes.

Tłumaczenie własne autora

Key words: religious freedom, copyright law, the canonical code, freedom of conscience and religion, religious denomination

Słowa kluczowe: wolność religijna, prawo autorskie, kodeks prawa kanonicznego, wolność sumienia i religii, związki wyznaniowe